

<https://doi.org/10.17048/AM.2023.57>

<https://videorium.hu/hu/recordings/51356>

Balla Georgina: A könyv és a képernyő kapcsolata az oktatásban

Balla Georgina

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Neveléstudományi Doktori Iskola

aballageorgina@gmail.com

Absztrakt: A könyv egy olyan eszköz, ami nélkül a tanítás és a tanulás elképzelhetetlen lenne. Az infokommunikációs eszközöknek köszönhetően ma már nem csak nyomtatott, kézzel megfogható, papíralapú könyvre gondolhatunk, hanem képernyősre is. Az utóbbit a kor adta újításoknak köszönhetjük, mivel már elektronikus formában hozzáférhetünk a néhány megabyte nagyságú, értékes szöveghez, akár ingyenesen is. Ezeket akár okostelefonokon, laptopokon, e-könyveken stb. nyithatjuk meg és olvashatjuk el. Azonban nem ugyanaz egy nyomtatott és egy elektronikus könyv olvasás. A kérdés az, hogy a könyv helyét átveheti a képernyő? A kutatás célja megvizsgálni a könyv és a képernyő közötti eltéréseket, az oktatásban betöltött szerepeiket, és választ kapni arra a kérdésre, hogy vajon melyik tárgyat használjuk leginkább a sikeres tanítás elérése érdekében. Vajon a tanuláshoz mennyire mindegy, hogy miről tanulunk és mit fogunk a kezünkben?

Kulcsszavak: olvasás, könyv, e-könyv, képernyő, transzformáció

THE CONNECTION OF THE BOOK AND THE SCREEN IN THE EDUCATION

Abstract: The book is an important tool, and without it, teaching and learning would be unthinkable. Thanks to ICT (information communication tools), today we can think not only of printed, hand-held, paper-based books, but also of e-books. The e-books are the innovations of the time. In digital form we have access to the valuable text of a few megabytes, even for free. However, reading a printed book and an electronic book are not the same. The question is, can the e-book reader take the place of the printed book? The purpose of the research is to examine the differences between the book and the screen, their roles in education, and to get an answer to which subject is used most in order to achieve successful teaching. How much does it matter what we are holding in our hands while learning?

Keywords: reading, book, e-book, screen, transformation

1. Bevezetés

Az oktatás egyik fontos célja, hogy diákjainkat megtanítsuk írni és olvasni. Ahhoz, hogy olvasni tudjunk, először az író általi kódot, írást kell olvasóként dekódolnunk. Az olvasónak értelmeznie kell az üzenetet, amihez valamilyen csatornán keresztül jut el. Ez a csatorna lehet például egy könyv, újság stb. (Adamikné Jászó, Kálmánné Bors, Kerya és H. Tóth, 2001). A csatornához sorolható tárgyak száma, a digitalizációnak köszönhetően bővült.

Ropolyi (2003) megkülönböztet többféle olvasási technikát: a hangos és a csendes, az intenzív és extenzív, illetve az elektronikus olvasást. A hangos és a csendes olvasás abban különbözik egymástól, hogy az utóbbi picit személyesebb és szabadabb, mint a hangos. Amíg az intenzív olvasás tanulási célú, addig az extenzív élményszerű. A kor előrehaladtával egyre több könyv jelen meg, és valóban jóval nagyobb a választék, mint valamikor. Az elektronikus olvasásról viszont a továbbiakban lesz szó.

Ma már az írással más módon is találkozhatunk. Nem csak papírra írhatunk, hanem a digitális térbe is. Az olvasás hallatára nem csak a könyv jut az eszünkbe, hanem más digitális szövegek is, mivel olvasni online térben is tudunk.

A kérdés az, hogy mennyire tér el egy kézzel megfogható és egy digitális szöveg egymástól? Az oktatásban vajon melyiket preferálják leginkább, és melyik a hatékonyabb? Ezekről is szó lesz a továbbiakban.

2. A nyomtatott könyv olvasása

Általában miután kimondjuk azt a szót, hogy olvasás, az első dolog, ami eszünkbe jut az a könyv. A könyv írott szövegek összesége, amely engedélyezi, hogy a benne rejlő szöveget használjuk (Ropolyi, 2003).

Gutenbergnek köszönhetjük a könyvnyomtatás feltalálását. Ezzel elkezdődött egy új korszak, és egyre kevesebb szükség volt a kéziratos másolásra (Fitz, 1940). A könyvnyomtatás által már a világi polgárok is könnyebben hozzáférhettek a könyvekhez.

A könyvek tárolására fontos szerepet töltenek be a könyvtárak. Azonban a könyvtárba járás idővel megváltozott, tudniillik, hogy nagyon sok szöveg már online is elolvasható, elektronikus formában, és gyorsabban el is érhető. A 2017-es országos kutatások eredményei alapján a könyvkölcsönzés aránya csökkent az évtizedek során. A kölcsönzés mellett a könyvvásárlás is úgyszintén visszaszorult. Ez a fajta népszerűtlenség talán annak is köszönhető, hogy a könyvek ára növekedett, és nagyon sokan nem szeretnék ennyit költeni egy olyan nyomtatott könyvre, amihez elektronikusan, akár ingyen vagy olcsóbban hozzáférhetnek. A kutatás konklúziójaként kiderült, hogy aki könyvtárba jár és kölcsönözi a könyveket, ő vásárol is, és egyben házi könyvtárral is rendelkezik, illetve aki nem jár könyvtárba, nem is vásárol, de még otthon sem rendelkezik házi könyvtárral (Tóth, 2018).

A gyermekek könyv olvasási szokása sokszor a családtól függ. Ha a szülők nem vásárolnak könyveket, vagy esetleg egyáltalán nem is olvasnak, akkor a gyermek is hasonlóan fog eljárni, mint a szülei. Fontos megtanítanunk és megmutatnunk gyermekeinknek a könyv fontosságát, és olvasóvá kell nevelni őket.

Már szó esett egy kutatásról, amiből megtudhattuk, hogy a könyvek olvasása elavulóban van. Ebből kiindulva vajon a diákjainkat mennyire fogjuk tudni meggyőzni, hogy könyvtárba járjanak, kölcsönözzenek, vásároljanak könyveket, amiket akár szórakozás, akár tanulás céljából olvashatnak? Szívesebben fognak elektronikus könyveket olvasni, amikhez elsősorban könnyebben hozzáfuthatnak?

Adamikné Jászó (2006) világosan és egyszerűen megírta, hogy az olvasás egyre inkább háttérbe szorul több okból is kifolyólag. Elsősorban az elektronikai eszközök használata érdekesebbnek bizonyul, mint egy könyv olvasása. A társadalmi normák, illetve a szülők hozzáállása a neveléshez, olvasáshoz is megváltozott. Azonban, véleménye szerint az iskolai módszerek megválasztása is nagy feladat, és ha nem a megfelelő olvasástani módszert választják az oktatók, illetve a gyakorlásra sem szánnak elegendő időt, akkor az olvasás ilyen szempontból is gondot okozhat az olvasási készségeknél.

3. Képernyőolvasás

A digitális olvasás eltér a hagyományostól, mivel nem nyomtatott szöveg, hanem digitális eszközök által történik az olvasás. Képernyőolvasásnak nevezhetjük mindazon eszközökön való olvasást, amiknek képernyője van. Gondolhatunk itt az okostelefonokra, táblagépekre, számítógépre, e-könyvekre, amiken keresztül ugyanazokhoz a tartalmakhoz juthatunk hozzá (Szűts, 2014). Előzetesen interneten való böngészésre van szükségünk, hogy a szövegekhez elektronikus formában juthassunk hozzá. Emellett olyan szempontból is más a hagyományos olvasás, hogy nem ugyanazt az olvasásmódot igényli. Jusson eszünkbe például a kereső olvasás (scanning), hiszen a digitális olvasás során általában csak átpásztázzuk a szöveget, mert csak a fontosabb információk érdekelnek minket, és inkább arra fektetjük a hangsúlyt (Radics, 2020).

Ha megfelelően használjuk a képernyőolvasást, akkor sikereket érhetünk el az oktatásban is. A gyermekek számára a digitális eszközök használata mindennapossá vált. Ezért lehetséges, hogy számukra például az e-könyvek sokkal izgalmasabbnak bizonyulnak a nyomtatott könyveknél?

Ahhoz, hogy a képernyőolvasást megvalósítsuk az osztálytermekben, először a tanároknak kell megfontolniuk, hogy a technológiát hogyan és hol érhetik el. Ha például e-könyveket szeretnénk alkalmazni az oktatásban, akkor valóban fontos, hogy pontosan átgondoljuk, mit és hogyan szeretnénk csinálni. Először is szükségünk van elektronikus könyvek letöltésére, és számolnunk kell a velejáró költségekkel is (Larson, 2013).

4. A nyomtatott könyv és a képernyőolvasás összehasonlítása

A továbbiakban vizsgáljuk meg mi a különbség a nyomtatott és az elektronikus könyv olvasása között!

Szűts (2020) szerint, aki hagyományos könyvet olvas, annak szeme nem fárad el könnyen, és nincsenek zavaró tényezők, amelyek elvonják az olvasó figyelmét. A zavaró tényezők alatt a görgetést, kattintást, illetve esetleges reklámok megjelenését értjük, amelyek a mélyolvasást zavarhatják. Ebből a szempontból nézve a tanulók figyelmét könnyen elterelhetik a különféle tényezők. Főleg, ha az olvasott szöveg nem bizonyul izgalmasnak. A mai fiatalok hozzászoktak ahhoz, hogy folyamatosan újabb és újabb információkhoz, tartalmakhoz jutnak, olyan gyorsasággal, hogy szinte ezeket képtelenség feldolgozni.

Amíg a nyomtatott könyvben nincs semmi mozgó dolog, hanem csak a nyugalomban lévő szöveg, addig a képernyőn jelentkező szöveg állandóan változik és mozog. Ez a fajta mozgás és változás annak köszönhetően történik, hogy állandóan lapoznunk kell, aminek során a szöveg eltűnik, és egy új jelenik meg. Ezáltal nem tudjuk fizikailag érezni az elektronikus könyveket. Nem érezzük a különös illatát, vastagságát, illetve a könyv felépítését, mert nem látjuk annak a részeit (Szűts, 2020), vagyis nem tudjuk a teljes szöveget áttekinteni.

Az e-könyv beállításain nagyon könnyen tudunk változtatni. Ebből a szempontból is érdekes és hasznos lehet, hogy mindenki úgy olvasson, ahogy az neki megfelel és kényelmes. Változtatni tudunk a betű méretén, a képernyő színén és fényerején. Könnyen aláhúzhatunk szövegrészeket vagy jegyzetet írhatunk, amiket később törölhetünk is, és akár még könyvjelzőket is használhatunk. Egyes e-könyvek még digitális szótárral is rendelkeznek (Larson, 2013). Az elektronikus (kulcsszavas) keresés is lehetséges egy-egy hosszabb terjedelmű szövegben.

A képernyőhasználat pozitívuma, hogy online sokkal könnyebben találunk meg olyan szövegeket, amiket már nem biztos, hogy el tudunk olvasni. Pozitívuma még, hogy egy elektronikus könyvet többen tudunk egy időben olvasni. Szinte végtelen sokan olvashatjuk, és nem kell várni arra, hogy valaki visszahozza a könyvtárba, hogy utána mi is kikölcsönözhessek.

A digitalizációnak köszönhetően nagyon könnyen kiküszöbölhetjük a nyomtatott könyvek hiányát. Ma már nagyon egyszerűen egy-egy nyomtatott könyvet elektronikussá varázsolhatunk. Ez több szempontból is fontos lehet. Gondoljunk csak végig, hogy vannak olyan nyomtatott értékes könyveink, amiket már nem szívesen adnánk kölcsön bárkinek, mert félünk, hogy állapota romlani fog. Ezt a problémát könnyen megoldhatjuk, ha elektronikus könyvet készítünk belőle, és így online, elektronikusan bárki elolvashatja számtalanszor, és az eredeti könyv állapota nem fog tovább romlani. Hogy miként tudunk elektronikussá változtatni egy kinyomtatott könyvet? Például a könyvoldalait lefényképezhetjük, vagy szkennelés segítségével jó minőségben elektronikussá tehetjük. De ugyanezt a módszert alkalmazhatjuk a diákjaink körében is. Például, ha nincs elegendő példány a könyvtárban, akkor ilyen módon is hozzáférhetnek az olvasmányokhoz. Azonban ebben az esetben fontos lenne, hogy minden diáknak legyen saját e-könyve vagy okostelefonja, laptopja, amin olvasni tud.

Az elemi iskolákban még nem elterjedt a képernyős olvasás, inkább középiskolákban, egyetemeken, ahol a hallgatók és középiskolások többsége rendelkezik saját elektronikai eszközzel. Legtöbben már csak az online térben keresnek szakirodalmakat a beadandók, prezentációk elkészítéséhez, míg a könyvtárban való keresést elkerülik. Egyre több könyvet transzfertálnak az internetre, azonban még koránt sincs minden feltöltve.

Míg valamikor szétválasztható volt a szerző, szerkesztő és az olvasó szerepe, ma már inkább egybeolvad. Ha letöltünk egy könyvet az internetről, akkor nem biztos, hogy mindenkinél ugyanúgy fog megjelenni. Többféle program van, ami másképp nyithatja meg a letöltött fájlokat. Amit még meg kell említeni, hogy az olvasónak lehetősége van bejelentkezni a szövegbe és változtatni azon (Ropolya, 2003). Így az interneten megtalálható szövegek nem mindig megbízhatók. Gondoljunk csak a híres Wikipédiára! A Wikipédiára bárki írhat, és a már megírt szövegeken javíthat. Ezért nem biztos, hogy általa pontos, hibátlan információkhoz juthatunk. Azonban, ha egy nyomtatott könyvet olvasunk, akkor nem kell félnünk, hogy ilyen jellegű hibákat észlelünk. A nyomtatott könyveket többször átnézik, és hozzáértő személyek írják, akiknek ez a munkájuk.

Az agyunk is teljesen másképp működik képernyő és a nyomtatott könyv olvasásánál. A nyomtatott könyv olvasásakor a bal, míg a digitális tartalmak olvasásakor a jobb agyfélteke dominál (Tószegi, 2009).

5. A nyomtatott könyv és a képernyő kapcsolata az oktatásban

Átveheti a képernyő a könyv helyét? Egy 2014-es kutatás (Zhang és Kudva) szerint nem. A kutatásban 2986 fő vett részt az Egyesült Államokban. Noha a tanulmány eredményei alátámasztják azt az elképzelést, hogy az emberek életében az e-könyvek szilárdan megállják a helyüket a könnyű hozzáférésük miatt, azonban az e-könyvek még nem helyettesíthetik a nyomtatott könyveket. Mind a nyomtatott könyvek, mind az e-könyvek egyedi tulajdonságokkal rendelkeznek, és pótolhatatlan funkciókat töltenek be az emberek olvasási igényeinek kielégítése érdekében, amelyek egyedi demográfiai, kontextuális és helyzeti tényezőktől függhően változhatnak.

Annak ellenére, hogy az e-könyvek vásárlási száma növekedett még nem azt jelenti, hogy helyettesítheti a nyomtatott könyveket. Jelen pillanatban a kettő kiegészíti egymást, és két különböző médiában ugyanazt a szerkesztést és tartalmat biztosítják. 2014-ben elég kevés olyan ember volt, aki e-könyveket olvasott a nyomtatott könyv helyett, akik e-könyvet olvastak, azok egyidejűleg a nyomtatott könyvet is olvasták (Zhang és Kudva, 2014)

Az e-könyveket úgy alakíthatjuk, ahogy az nekünk megfelel és kényelmes. Így mindenki számára személyre szabható és alkalmazható. A tanításban jelenleg még elterjedtebb a nyomtatott könyv használata, mivel könnyebben beszerezhető, illetve sokan még nem merik vállalni ezek alkalmazását az oktatásban. Egyrészt, mert nem

ESZTERHÁZY KÁROLY KATOLIKUS EGYETEM
INFORMATIKA KAR • DIGITÁLIS TECHNOLÓGIA INTÉZET
AGRIA MÉDIA KONFERENCIA 2023

minden oktató ért a technológiához, nem mindenki rendelkezik elektronikai eszközökkel, illetve mert sokszor belesüppedünk a már régi, bevált módszerek használatába.

Fűzfa (2003) szerint fontos, hogy a gyermekeket ne csak a múlttól, hanem a jelenről és a jövőről is tanítsuk. Igazából fel kell őket készítenünk a technológiai változásokra. Gondoljuk csak végig mi történik a különféle irodalmi művek olvasásakor? Egy múltbeli szöveg már nem biztos, hogy annyira érdekesnek bizonyul egy digitális bennszülött számára, mint mondjuk a jelenkorban már megjelent olvasmányok. Fontos a korral együtt haladni, és diákjainkat felkészíteni a jövőre. Nem csak, hogy izgalmasabb lesz számukra, de hasznosabb is. Fontos ismerni a múlt csodálatos alkotásait, de nem kellene leragadnunk abban az időben. Ez vonatkozhat a nyomtatott vagy elektronikus könyvek alkalmazására is. Néha meg kell mutatnunk a diákjainknak, hogy mivel állnak szemben, és be kell vezetnünk az új találmányokba. Meg kell ismerkedniük olyan eszközökkel is, amelyek a jövőre nézve fontosak lehetnek számunkra.

Beszélgünk akár könyvről, akár képernyőről, mind a kettőt felhasználhatjuk a tanításban. Fontos felhívni gyermekeink figyelmét, hogy mennyire fontos az olvasás, mivel fejlesztjük a memóriát, íráskészséget, gazdagítjuk a szókinccsünket stb. Érdekes lenne olyan módszereket bevinni az oktatásba, amivel a diákok figyelmét jobban leköténénk, és lehet, hogy az olvasás terén éppen erre van szükségünk, hogy az elektronikus eszközök által tegyük izgalmasabbá az olvasást. Ahhoz, hogy ezt kiderítsük, lényeges kutatásokat kell végeznünk, amelyek később akár a javunkra is válhatnak.

Jelenleg még a nyomtatott könyvek használata elterjedtebb. Online nagyon sok könyvhöz hozzáférhetünk, ami egyben hozzájárul a hatékonyabb oktatáshoz is. A tanító vetítő segítségével néhány másodperc alatt kivetítheti a táblára az elektronikus könyvet, és akár frontális munka által motiválón, kreatívan olvashat együtt a tanulókkal.

Különböző eredményekhez jutottak a kutatók azzal kapcsolatban, hogy vajon az olvasás elsajátításához a digitális eszközök vagy a hagyományos nyomtatott könyvek bizonyulnak sikeresebbnek. Ezeket az eredményeket Lópet-Escribano és munkatársai (2021) összegezték, és a következő következtetésekre jutottak:

- az e-könyveknek és a nyomtatott könyveknek eltérő szerepe van az olvasástanulásban, mivel két különböző élményolvasásról beszélünk,
- a táblagépek javíthatják a kialakuló írás-olvasási készségeket,
- a jól megtervezett e-könyvek hatékonyan javíthatják az olvasás elsajátítását,
- a multimédián keresztül bemutatott történetek támogatják és még erősíthetik is a gyerekek történetének megértését, összehasonlítva a hagyományos környezetben történő olvasással (például mesekönyv-olvasással hallgatott történetek),
- az e-könyvek hatással vannak a szövegértésre,
- az e-könyvek és a hagyományos könyvek feltételei között, az olvasással és szövegértéssel kapcsolatban nem találtak szignifikáns hatást.

Az eredményekből látszik, hogy az e-könyvek is ugyanúgy lehetnek sikeresek, mint egy hagyományos könyv olvasása. Sőt a digitális bennszülöttek számára lehet, hogy még hatékonyabb is lesz a jövőre nézve.

6. Összefoglaló

A gyermekek számára fontos az olvasás, mert általa fejlődik helyesírásuk, szövegértésük, olvasási készségük stb.

Nem kizárt, hogy a közeljövőben már egyre többen fogják alkalmazni az elektronikus könyvet az oktatásban is. Gondoljuk csak végig, hogy az e-könyvek képernyője szinte hasonlít egy könyvlaphoz! Azonban a zavaró tényezők már ellehetetlenítik a hagyományos, nyugodt olvasás lehetőségét. Ilyen szempontból nem mindegy mit fogunk a kezünkben, miből olvasunk, mert ezek a tényezők elvonhatják a diákok figyelmét. Másik oldalról nézve viszont mondhatjuk azt is, hogy mindegy miből, csak olvassunk és fejlesszük magunkat. A technológia átveszi a hatalmat, és egyre inkább minden digitalizálódik, ezért kell megszokunk ezt a fajta olvasási módot is. Azonban a digitális bennszülötteknek fontos megtanítani az ilyenfajta olvasás nehézségeit és előnyeit, mert fel kell őket készíteni a jövőbeli fejlesztésekre és változásokra. Az olvasás kulcsfontosságú, és muszáj megtanítanunk erre gyermekeinket is.

Irodalomjegyzék

- Adamikné Jászó Anna (2006). *Az olvasás múltja és jelene*. Budapest, Trezor Kiadó.
- Adamikné Jászó Anna, Kálmánné Bors Irén, Kernya Róza, H. Tóth István (2001). *Az anyanyelvi nevelés módszerei. Általános iskola 1-4. osztály*. Káposvár, Kaposvári Egyetem CSVN Pedagógiai Főiskolai karának kiadója.
- Carmen López-Escribano, Susana Valverde-Montesino, Verónica García-Ortega (2021). The Impact of E-Book Reading on Young Children's Emergent Literacy Skills: An Analytical Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(12), 6510. <https://doi.org/10.3390/ijerph18126510> [letöltve: 2023.10.01.]
- Fitz, J.(1940). *Gutenberg*. Budapest, Hungária Könyvek
- Fűzfa, B. (2003). A papírkor végén. *Könyvtári levelező/lap*, 15(3). 13-17.
- Lotta C. L. (2013). It's Time to Turn the Digital Page: Preservice Teachers Explore E-book Reading. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 56(4), 280-290.
- Radics, K. (2020). Hazai és nemzetközi trendek az olvasásnépszerűsítés terén. In: *Networkshop 2020. Országos Online Konferencia*. 2020. szeptember 2-4. HUNGARNET Egyesület, Budapest, 106-115.
- Ropolyi, L. (2003). A könyv és az olvasás. *Iskolakultúra*, XIII (6-7), 114-120.
- Szűts, Z. (2014). Szingularitás előtt – Papír és képernyő között. *Korunk* 2014/10, 29-34.
- Szűts, Z. (2020). *A digitális pedagógia elmélete*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Tószegi, Zs. (2009). Az olvasás trónfosztása? Adalékok a könyvből, illetve a képernyőről való olvasás kérdéséhez. *Könyv és Nevelés* 11. évf. 4. sz.
- Tóth, M. (2018). Könyvbeszerzés, házi könyvtár. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 65(7-8), 409-417.
- Yin Z., Sonali, K. (2014). E-book Versus Print Books: Readers' Choices and Preferences Across Context. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 65(8).